

به نام خداوند جان و خرد کزین برتر اندیشه برنگذرد

فارسی _ دوازدهم

ستایش (ملکا ذکر تو گویم)

دانش_افزایی

مختصری از زندگینامه ی شاعر نامدار ایرانی سنایی غزنوی

ابوالمجد محدود بن آدم سنایی غزنوی یا حکیم سنایی (۵۴۵-۴۷۳ قمری)، در شهر غزنه واقع در افغانستان امروزی به دنیا آمد. وی از بزرگترین صوفیان و شاعران قصیده گو و مثنوی سرای زبان پارسی است، که در سده ششم هجری می زیسته است. برخی معتقدند که سنایی شاعری است که برای نخستین بار عرفان را به صورت جدی وارد شعر فارسی کرد ولی صوفیان پیش از او نیز در اشعار خود مضامین عرفانی را بیان کرده اند که می توان به شاهنامه فردوسی اشاره کرد. تصوف سنایی با آن که از سخنان قلندران و اهل ملامت نیز مایه می گیرد، چیزی معتدل است.

سنایی طی عمر خود سه حالت شخصیتی مختلف پیدا کرده است. نخست مداح و هجاگوی بوده، پس از آن وعظ و نقد اجتماعی روی آورده و دست آخر عاشق و قلندر و عارف شده است. سنایی تا آخر عمر گرفتار این سه حالت بوده است.

بسیاری از مفاهیم و مضامین بلند اخلاقی و عرفانی، برای نخستین بار، با سحر و سادگی سخن دلنشین، زلال، و از جان برخاسته حکیم سنایی به ادبیات کهن فارسی وارد شد

معانی و الفاظ نوظهور عرفانی در شعر و سخن سنایی در اشعار و اندیشه های دیگر استادان سخن فارسی همچون مولانا تأثیر گذارده و در مواردی بازتاب مستقیم داشته اند

مولانای بلخی، عطار نیشابوری و سنایی غزنوی را به منزله روح و چشم خود می دانست

آثار سنایی

قصاید، غزلیات، رباعیات، قطعات و مفردات سنایی در دیوان اشعار وی گرد آمده است. جز دیوان، آثار دیگر او عبارت اند از:

حديقة الحقیقه: این منظومه که در قالب مثنوی سروده شده است، محتوای عرفانی دارد. این منظومه را الهی نامه یا فخری نامه سنایی نیز خوانده اند. کار سرودن حدیقه الحقیقه در سال ۵۲۵ ق پایان یافته است و پنج تا حدود دوازده هزار بیت است.

طریق التحقیق: منظومه دیگری در قالب مثنوی است که به وزن و شیوه حدیقه الحقیقه سروده شده است و کار سرودن آن در سال ۵۲۸ ق، سه سال بعد از اتمام حدیقه الحقیقه، تمام شده است.

سیرالعباد الی المعاد: منظومه ای رمزی و عرفانی است شامل هفتصد بیت که در آن از موضوعات اخلاقی سخن رفته است. سنایی در این اثر به طریق تمثیل، از خلقت انسان و نفوس و عقل ها صحبت به میان آورده است. سنایی آن را در سرخس سروده است.

کارنامه بلخ: هنگام توقف شاعر در بلخ سروده شده و حدود پانصد بیت است و چون به طریق مزاح سروده شده، آن را مطایبه نامه نیز گفته اند و به گوشه هایی از زندگی خود و پدر و بعضی از معاصرانش پرداخته است.

عشق نامه: شامل حدود هزار بیت در قالب مثنوی است و در چهار بخش حقایق، معارف، مواظب و حکم گرد آمده است.

عقل نامه: منظومه ای است که در سبک و وزن عشق نامه در قالب مثنوی سروده شده است. **مکاتیب:** نوشته ها و نامه هایی از سنایی است که به نثر فارسی نوشته شده و از آن با نام مکاتیب یا رسائل سنایی یاد می شود.

تحریمه القلم: مثنوی بسیار کوتاهی در حدود صد بیت که خطاب به قلم سروده و سپس وارد بعضی مسائل عرفانی می شود

منبع: تازیانه های سلوک، دکتر محمدرضا شفیعی کدکنی، حافظ نامه، شرح الفاظ، اعلام، مفاهیم کلیدی و ابیات دشوار حافظ، نوشته : بهاء الدین خرمشاهی، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۳ راستگو، سید محمد. گزینش و گزارش از حدیقه سنایی، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها، تهران، پاییز ۱۳۸۰ فتوحی، دکتر محمود، و محمدخانی، علی اصغر شوریده ای - ISBN 964-372-171. در غزنه، اندیشه ها و آثار حکیم سنایی، انتشارات سخن، تهران، ۱۳۸۵

این بخش توسط خانوم زهرا قدیریان تهیه شده است.

لحن خوانش این شعر و انواع لحن ها :

لحن خوانش این درس **ستایشی و مناجاتی** است که توضیح آن در زیر بیان شده است

لحن ستایشی *

ستایش مخصوص خداوند است و شاعر یا نویسنده در آن خداوند را به خاطر آفرینش بی همتا، قدرت بی نظیر و الطاف فراوانش می ستاید که خواننده باید خود را موجودی از آفریده های او بداند که تسلیم او و شاکر بخشش. ها و آفرینش اوست

لحن مناجات *

مناجات به معنی راز و نیاز گفتن و نیایش با خداوند است . انسان در این زمان خود را بسیار کوچک فرض کرده، آن چه را که در حضور دیگران نمی تواند بیان کند با آه و زاری با شکر و سپاس بیان می کند . در این گونه اشعار شاعر چیزهای معنوی از خدا خود طلب می کند و از او می خواهد که عاقبت به خیرش کند. لحن مناجات . آکنده از عاطفه و احساس و بیانگر حالت فروتنی و خاکساری و تواضع بنده است

هنگام خواندن نیایش ها و مناجات باید:

- ۱- حس و حال عمومی حاکم بر فضای نیایش حفظ شود
 - ۲- حالت خشوع و خضوع در آهنگ کلام رعایت گردد
 - ۳- لحن ملایم و متین که بیانگر ادب در پیشگاه خدای رحمان است حفظ گردد
 - ۴- به کشش ها، زیر و بمی حروف و صدا ها برای تاثیر گذاری بیشتر توجه گردد
- این بخش توسط توسط خانوم فرحناز حسینی تهیه شده است.

اطلاعات، بررسی و معنی شعر :

تنظیم شده توسط وبسایت شاگرد برتر

وزن شعر: فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن

بحر رمل مثنی‌مخبون (ویژه ی رشته انسانی)

قافیه‌ها: خدایی ، راهنمایی، سزایی و...

قاعده ی ۱

سبک شعر: سبک عراقی

نوع ادبی: غنایی

قالب: قصیده

محتوا: ستایش خداوند، اقرار به یگانگی خدا و نیز اظهار عجز در ستایش

خدا و...

لحن خوانش: ستایشی ، مناجات

قملرو فکری :

۱- ملکا ذکر تو گویم که توپاکی و خدایی

نروم جز به همان ره که توام راهنمایی

قلمرو فکری (معنی): خداوندا! تورا ستایش می کنم که پاک و منزه هستی و آفریدگاری ، جز راهی که تو به من نشان می دهی راه دیگر نمی روم یا به تعبیری دیگر جز به آن راهی که تو

راهنمای من باشی نمی روم

! (کاملاً مطیع فرمان تو هستم.

مفهوم بیت : در آیه های مقابل آمده است : «مالک یوم الدین» ، «سبحان الله» ، «الحمد لله رب العالمین» و «.....اهدنا الصراط المستقیم صراط الذین انعمت علیهم

ارتباط معنایی

در این شب سیاهم گم گشت راه مقصود

«از گوشه ای برون آی ای کوب هدایت» حافظ

۲- همه درگاه توجویم همه از فضل تو پویم

همه توحید تو گویم که به توحید سزایی

قلمرو فکری (معنی): فقط به درگاه تو روی می آورم و فقط به دنبال فضل و بخشش تو هستم و فضل تو را طلب می کنم فقط توحید و یگانگی تو را می ستایم زیرا که شایسته ی وحدانیت و

یگانگی هستی

مفهوم: برتری معشوق نسبت به همه

مفهوم بیت در آیه های : «ایاک نعبد و ایاک نستعین» و «قل هو الله احد» آمده است

اشاره به تسلیم مطلق بودن در برابر ذات الهی در واقع همان تجرید و تفرید در مرحله توحید از مراحل طریقت

تا به جایی رساندت که یکی

ز جهان و جهانیان بینی

www.ShagerdeBartar.com

شاگرد برتر

[@adabiyatjame11](https://www.instagram.com/adabiyatjame11)

کانال ادبیات

۳- توحیمی تو عظیمی تو کریمی تو رحیمی

تو نماینده فضلی تو سزاوار ثنایی

قلمرو فکری (معنی): تو دانای بزرگ بخشنده و مهربان هستی ، تو کرم کننده و عامل فضل هستی ، تو شایسته ستایش هستی. مفهوم: بر شمردن صفات خداوندی

مفهوم بیت: در آیه های

«الحمد لله رب العالمین» «الرحمن الرحیم»

۴- نتوان وصف تو گفتن که تودر فهم نگنجی

نتوان شبه تو گفتن که تو در وهم نیایی

نمی توانم وصف تورا بگویم زیرا تو در فهم نیز نمی گنجی و نمی توانم برای تو هیچ مانندی پیدا کنم زیرا در تصور و خیال هم نمی گنجی.

www.ShagerdeBartar.com

شاگرد برتر

[@adabiyatjame11](https://www.instagram.com/adabiyatjame11)

کانال ادبیات

مفهوم:

ناتوانی انسان از وصف و درک خداوند، لا یدرکه بعد الهمم و لا یناله غوص الفطن، لیس کمثله شیء

ارتباط با :

ارتباط با جهان را بلندی و پستی تویی، اندانم چه ای هر چه هستی تویی

ارتباط:

نه ادراک در کنه ذاتش رسید

نه فکرت به غورصفتش رسید

الله لایوصف و لایدرك

ای برتر از خیال و گمان و قیاس و وهم

وز هرچه گفته اند و خوانده ایم و شنیده ایم

تنظیم شده توسط وبسایت شاگرد برتر

نه بر اوج ذاتش پرد مرغ وهم

نه در ذیل وصفش رسد دست فهم

هیچ دل را به کنه او ره نیست

عقل و جان از کمالش ، آگه نیست

خرد حیران در آن وصف و بیان است

که هر وصفش که گویم بیش از آن است

نه در ایوان قربش، وهم را بار

نه با چون و چرایش، عقل را کار

۵- همه عزّی و جلالی همه علمی و یقینی

همه نوری و سروری همه جودی و جزایی

قلمرو فکری (معنی)

خدایا تو کلا بزرگ ،ارجمند، دانا ، اطمینان بخش، نور، شادی هستی و کلا بخشنده و پاداش

دهنده هستی .

مفهوم : همه جودی و جزایی اشاره به رحمت و بخشش بی حساب خداوند مفهوم کل بیت: بیان

اوصاف الهی ارتباط دارد با:

تنظیم شده توسط وبسایت شاگرد برتر
الله نور السموات و الارض (همه نوری

یکی را ز ماهی رماند به ماه

یکی را ز مه اندر آرد به چاه (مصراع اول)

بشر ماورای جلالش نیافت

بصر منتهای جمالش نیافت

۶- همه غیبی تو بدانی همه عیبی تو بپوشی

همه بیشی توبکاهی، همه کمی تو فزایی

قلمرو فکری (معنی): خدایا! تو همه ی غیب ها را میدانی علام الغیوب) و همه ی عیب ها را تو می پوشانی (ستار العیوب) و همه ی کم و زیاد شدن ها به دست توست (اشاره دارد به قادر مطلق بودن خدا) مصراع دوم اشاره دارد به اینکه عزت و ذلت انسان به دست خداست.

مفهوم بیت تناسب معنایی دارد با :

«تَعَزُّ مَنْ تَشَاءُ وَ تُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ»

کلاه سعادت یکی در سرش

گلیم شقاوت یکی در برش

تنظیم شده توسط وبسایت شاگرد برتر

گلستان کند آتشی بر خلیل

گروهی بر آتش برد ز آب نیل

یکی را به سر بر نهد تاج بخت

یکی را به خاک اندر آرد ز تخت

ستار العیوب بودن

زانجا که پرده پوشی عفو کریم توست

بر قلب ما ببخش که نقدی است کم عیار

علام الغیوب

بر احوال نابوده علمش بصیر

به اسرار ناگفته، لطفش خبیز

۷- لب و دندان سنایی همه توحید تو گوید

مگر از آتش دوزخ بودش روی رهایی

قلمرو فکری (معنی): سنایی با تمام وجود ، فقط یگانگی تو را ستایش می کند امید است که

برای او امکان .رهایی از آتش دوزخ باشد

مفهوم: ستایش خداوند با تمام وجود/ امید به بخشایش خداوند و امید به اینکه با این شیوه ی ستایش از آتش جهنم رهایی یابد. (عامل رهایی از جهنم یکتاپرستی است)

ارتباط دارد با:

جهان متفق بر الهیتش

فرو مانده از کنه ماهیتش

خالی از ذکر تو عضوی چه حکایت باشد

سر مویی به غلط در همه اندامم نیست

خود نه زبان در دهان عارف مدهوش

حمد و ثنا می کند که موی بر اعضا

قلمرو زبانی

۱-ملکا ذکر تو گویم که توپاکی و خدایی

نروم جز به همان ره که توام راهنمایی

ملک: پادشاه ، خداوند

کل بیت ۶ جمله /ملکا: منادا(شبه جمله) /ذکر تو: مفعول /گویم : مضارع اخباری (می گویم)/
حذف نهاد ای در پاکی و خدایی : مخفف فعل اسنادی هستی، پاک و خدا: مسند/ره: مخفف راه/
نوع «و» در مصراع اول: ربط /همان : وابسته پیشین صفت اشاره، ره : هسته /نروم : نمی روم -
مضارع اخباری (منفی) /که: حرف ربط /تو ، نهاد/راهنما ،مسند/ای در راهنمایی ، فعل اسنادی/
نقش م در توام:

و شکل دیگر تو ضمیر پیوسته م با توجه به تغییر خوانش دو نقش میگردتو راهنمای من باشی
«مضاف الیه». آن راه را به من نشان دهی که در این حالت «متمم» می شود

۲- همه درگاه توجویم همه از فضل تو پویم

همه توحید تو گویم که به توحید سزایی

پویدن: حرکت به سوی مقصدی برای به دست آوردن اسزا: سزاوار، شایسته، لایق |

کل بیت :چهار جمله/نهاد:محدوف/ درگاه تو : مفعول /همه به معنای فقط، قید تاکید/سزا: مسند،

ی:مخفف فعل اسنادی/توحید : مفعول جمله ی سوم اتو : مضاف الیه /پویم: از مصدر پویدن

جست وجو وتلاش، به شتاب رفتن

۳- توحکیمی تو عظیمی تو کریمی تورحیمی

تو نماینده فضلی تو سزاوار ثنایی

حکیم: دانا به همه چیز، دانای راست کردار، از نام های خداوند تعالی؛ بدین معنا که همه کارهای خداوند از روی دلیل و برهان است و کار بیهوده انجام نمی دهد. / رحیم: بسیار مهربان از نام ها و صفات خداوند/ فضل: بخشش، کرم اکریم: بسیار بخشنده، بخشاینده، از نام ها و صفات خداوند / نماینده: آن که آشکار و هویدا می کند، نشان دهنده

کل بیت: شش جمله / حکیم و کریم و رحیم و نماینده و سزاوار: مسند / حکیم . عظیم . کریم رحیم . : صفت عربی

نماینده فضل و سزاوار ثنا: ترکیب اضافی، واو عطف / نماینده: صفت بیانی فاعلی، نقش: مسند / ثنا: ستایش، تحسین، اهمیت املائی (سنا: روشنایی، بلندی) / هر ۶ «ی» در بیت: مخفف هستی، فعل اسنادی

۴- نتوان وصف تو گفتن که تودر فهم نگنجی

نتوان شبه تو گفتن که تو در وهم نیایی

وهم: خیال و تصور / شبه: مانند، مثل، همسان / کل بیت: ۴ جمله انگنجی: نمی گنجی (مضارع اخباری) / نیایی: نمی آیی (مضارع اخباری) |

۵- همه عزی و جلالی همه علمی و یقینی

همه نوری و سروری همه جودی و جزایی

عز: از جمنندی، گرمی شدن، مقابل ذل اجود: بخشش، سخاوت، کرم سرور: شادی، خوشحالی

اجزا: پاداش کار نیک / یقین: بی شبهه و شک بودن، امری که واضح و ثابت شده باشد.

اجلال: بزرگواری، شکوه، از صفات خداوند که به مقام کبریایی او اشاره دارد /

کل بیت: ۸ جمله / ی: مخفف فعل اسنادی در عزی، جلالی، علمی، یقینی، نوری، سرودی، جودی،

جزایی /

/ هر چهار «واو»: واو ربط همه: قید، به معنای کل، تمام، مجموع، سراسر

۶- همه غیبی تو بدانی همه عیبی تو بپوشی

همه بیشی تو بکاهی، همه کمی تو فزایی

کل بیت: چهار جمله

همه: صفت مبهم / همه غیبی، همه عیبی، همه بیشی، همه کمی: هر کدام یک گروه مفعولی

۷- لب و دندان سنایی همه توحید تو گوید

مگر از آتش دوزخ بودش روی رهایی

روی: چاره ، امکان، راه /کل بیت :دو جمله/لب : نهاد/دندان معطوف نهاد اسنایی : مضاف الیه /او

عطف بین لب و دندان /

مگر: شبه جمله (امید است بقید آرزو) /همه قید تاکید/رهایی نی مصدری/تناسب : آتش دوزخ/

تناسب: لب - دندان

بودش: برای او/ ش: متمم/سنایی: تخلص

قلمرو ادبی :

۱-ملکا ذکر تو گویم که توپاکی و خدایی

نروم جز به همان ره که توهم راهنمایی

قافیه:خدایی و راهنمایی /تکرار : تو/مراعات نظیر : ره و راهنما، ملک و خدا/مصرع اول: تلمیح به

سبحان الله الحمد لله رب العالمین/ مصرع دوم تلمیح به اهدنا الصراط المستقیم/اشتقاق : ره و

رهنما/کل بیت تلمیح به سوره « حمد»

السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيَّمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا لَمَلَكَ الْقُدُّوسُ وَاللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُشْرِكُونَ

۲- همه درگاه توجویم همه از فضل تو پویم

همه توحید تو گویم که به توحید سزایی

تکرار : تو همه توحید/ همه درگاه تو جویم، تلمیح به ایاک نعبد وایاک نستعین/جناس (ناهمسان):
گویم ، پویم، جویم /واج آرایی : ت . م /مصراع دوم « همه توحید تو گویم » تلمیح به قل هو الله
احد والحمدالله رب العالمین /تکرار:همه/ جویم، پویم ، گویم :قافیه درونی وسجع میانی : (ویژه
رشته انسانی)

۳- توحکیمی تو عظیمی تو کریمی تورحیمی

تو نماینده فضلی تو سزاوار ثنایی

تنسیق الصفات (آوردن چند صفت همراه هم) / قافیه درونی وسجع در بیت /تکرار : تو، گفتن/
واج آرایی: ت م . مصوت ی/ تلمیح به صفات خداوند اشاره شده در قرآن /مراعات نظیر:عظیم و
حکیم و کریم/

۴-نتوان وصف تو گفتن که تودر فهم نگنجی

نتوان شبه تو گفتن که تو در وهم نیایی

نتوان وصف تو گفتن: تلمیح به الله اکبر (خداوند بزرگتر از آن است که وصف شود)، نتوان وصف تو گفتن: تلمیح

اشاره به حدیث امام حسین (ع) لِأَنَّهُ، لَا يُوصَفُ، بِشَيْءٍ مِنْ صِفَاتِ الْمَخْلُوقِينَ

و نیز حدیث علی (ع): هو الذی لا یدرکه بعدالهمم ولا یناله غوص الفطن / جناس نا همسان : فهم ، وهم / تکرار: نتوان ، تو گفتن / موازنه / واج آرای صامت «ن» / کنایه: در فهم نگنجی : عدم درک عقل ونا توانی عقل / نتوان شبه تو گفتن تلمیح به : لیس کمثله شیء / مراعات نظیر : وهم . فهم / واج آرای صامت «ت» /

۵-همه عزّی و جلالی همه علمی و یقینی

همه نوری و سرودی همه جودی و جزایی

همه عزّی: تلمیح به ذوالجلال و الاکرام(صفات ثبوتیة خداوند) /

همه نوری: تلمیح به الله نور السماوات و الارض / تکرار: همه / واج آرای: مصوت ای / ترصیع / واج

آرای (ی) /

۶- همه غیبی تو بدانی همه عیبی تو بپوشی

همه بیشی توبکاهی، همه کمی تو فزایی

جناس ناهمسان: غیب و عیب/تلمیح: به عالم الغیب و شهاده وستار العیوبی خداوند،/ تضاد: بیشی و بکاهی، کمی و فزایی/تکرار همه، تو/مصراع دوم تلمیح به تعز من تشاء و تذلل من تشاء/ترصیع /واج آرای مصوت «ی»

همه غیبی تو بدانی: تلمیح: أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ وَأَنَّ اللَّهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ (۷۸) سوره ی توبه

۷- لب و دندان سنایی همه توحید تو گوید

مگر از آتش دوزخ بُوَدش روی رهایی

مراعات نظیر لب و دندان، آتش و دوزخ / مجاز: از همه وجود ایهام تناسب: روی : ۱- به معنی چهره که با لب، دندان تناسب دارد ۲- بمعنی راه/ کنایه: روی رهایی داشتن : امکان بخشش و رهایی ایهام : مگر: ۱- شاید ۲ امید است /تخلص شاعر: سنایی

مصراع اول به سبب ذکر توحید و لاله الا الله سنایی، اشاره دارد به : قسمتی از حدیث معروف امام رضا (ع) مشهور به حدیث سلسله الذهب:

کلمه «لا إله إلا الله» حصنی فمن دخل حصنی امن من عذابی

معنی: «لا إله إلا الله» حصار محکم من است هر کس آن را بگوید، داخل حصار من شده و هر کس داخل شود، از عذاب من در امان است.

تهیه شده توسط فرحناز حسینی استان البرز از کانال [@adabiyatjame11](https://t.me/adabiyatjame11) تلگرام.

تنظیم مجدد شده توسط شاگرد برتر.

www.ShagerdeBartar.com